

DEĞER AÇISINDAN İLKÖĞRETİM DİN KÜLTÜRÜ VE AHLAK BİLGİSİ DERSİ KAZANIMLARI: Bir İçerik Analizi

Abdulkadir ÇEKİN*

Özet

Öğretim programları, öğrencilere birtakım değerleri kazandırmayı hedeflemektedir. Birçok ülkede olduğu gibi, ülkemizde de, eğitim-öğretimde değerler konusunda ciddi tartışmalar yapılmaktadır. Bu bakımdan bireylere kazandırılması gereken değerler ve insanların değer yönelimleri dikkate alınarak öğretim programlarında yer verilen değerlerin incelenmesine ihtiyaç vardır. Bu çalışmada, değer eğitimi açısından İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi (İDKAB) dersi kazanımlarının analizi amaçlanmıştır. Çalışma kapsamında İDKAB öğretim programında yer alan 232 kazanım cümlesi değer/değer eğitimi açısından içerik analizine tabi tutulmuştur. Çalışma sonunda, 64 kazanım cümlesinin değerler ile ilişkili olduğu ve İDKAB kazanımlarında 16 değere (vatan-millet bilinci, ahlaki olma, sevgi, aklın ve bilginin önemi, ailenin önemi, paylaşma-yardımlaşma, temizlik, doğruluk, sağlıklı olmaya önem verme, evrensellik, çalışma, laiklik, sabırlı olma, doğa sevgisi, saygı, hoşgörü) yer verildiği tespit edilmiştir. Çalışma içerisinde ayrıca, İDKAB kazanımlarında yer alan değerler, Schwartz ve Akbaş tarafından geliştirilen değer sınıflandırmaları ile karşılaştırılmış ve bu değerlerin geleneksel, demokratik, evrensel ve bilimsel değer grupları içerisinde yer aldığı belirlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Değer eğitimi, değer yönelimi, ilköğretim, din kültürü ve ahlak bilgisi

The Acquisitions of Course of Religion Culture and Knowledge of Ethics for Elementary Education in Connection with Values Education: A Content Analyses

Abstract

Curriculums aim to gain students some values. Like many countries, in Turkey, it has been some debate about the values in education. Therefore, it has been necessary to examine values and people's values tendency in connection with values in formal educational curriculum. The aim of this study is to examine acquisitions of course of religion culture and knowledge of ethics for elementary education in connection with values education. In the study, 232 acquisition sentences in the curriculum of religion culture and knowledge of ethics (RCKE) were put

* Yrd. Doç. Dr., Kastamonu Üniversitesi Eğitim Fakültesi, acekin@kastamonu.edu.tr.

through to content analyses. At the end of the study, it was determined that 64 acquisition sentences were being related to values and 16 values (national identity, moral, love, being scientific, importance of family, sharing-helping, cleanliness, honesty, being healthy, universality, struggling, laicism, being patient, loving nature, respect, tolerance) are being to be found in the acquisitions of RCKE. In the study, values in the acquisitions of RCKE and the value classification of Schwartz and Akbaş were also compared and it was found that these values were in the traditional, democratic, universal, scientific values groups according to the Schwartz and Akbaş's values classifications.

Key Words: Value education, tendency of value, elementary education, religion culture and knowledge of ethics.

Giriş

Günümüz dünyasında toplumsal yapı tarihin hiçbir döneminde görülmemiş bir hızla değişmektedir. Bu değişim, insan davranışlarını etkilemekte ve bireylerin topluma uyumlarını zorlaştırmaktadır. Bilimsel ve teknolojik alanda meydana gelen gelişmelerle ivme kazanan sosyal değişmelerin, çağdaş toplumlarda değer bunalımlarına neden olduğu belirtilmektedir.¹ Bu süreçte, insanlığın refah seviyesi yükselmesine rağmen kültürel boyutta değer problemleri ortaya çıkmakta ve nihayetinde toplumsal yapı zarar görmektedir. Bu sıkıntılardan aşılmasında etkin yollardan birisi, genç nesillere içinde yaşadıkları toplumla kaynaştıracak değerlerin kazandırılmasıdır. Yeni yetişen bireylere çağın problemleri ile baş etmelerinde yardımcı olacak değerler ise okullarda ya da farklı ortamlarda, etkili ve doğru bir şekilde planlanmış değer eğitimleri ile kazandırılabilir. Bu eğitimlerde temel ve niteleyici kavram ise, değer kavramıdır.

Değer kavramının neyi ifade ettiği konusunda farklı tanımlamalar yapılmıştır. Türk Dil Kurumu değeri; bir şeyin önemini belirlemeye yarayan soyut ölçü, bir şeyin değdiği karşılık, kıymet olarak tanımlamaktadır.² Sezgin³ ve Erdem⁴ ise; belirli bir davranış biçimini ya da bir durumu diğerine tercih etme eğilimi, davranışlara

¹ Claude Benjamin, "Temel Bir Eğitim Problemi: Değerler", (çev.: Vehbi Çelik), Milli Eğitim Dergisi, Sayı: 92, 1989.

² Türk Dil Kurumu, *Türkçe Sözlük*, 4. Akşam Sanat Okulu Matbaası, Ankara, 2005.

³ F. Sezgin, "İlköğretim Okulu Öğretmenlerinin Birey-Örgüt Değer Uyumuna İlişkin Algıları", *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi*, 12 (48), 2006, s. 558.

⁴ A. R. Erdem, "Eğitim Fakültesi Kültürünün Önemli Bir Ögesi: Değerler (Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Örneği)", *Eğitim Araştırmaları*, 7 (26), 2007.

kaynaklık eden ve onları yargılamaya yarayan güçlü bir inanç olarak tanımlarken; Arslan⁵ olgulara ilişkin insan tavrı, ihtiyaçları, ilgileri, idealleri bakımından verilen yargı olarak tanımlamaktadır. Bu tanımlamalar ışığında değer kavramı; olaylar, nesnelere ve durumlar hakkında kişinin davranış ve düşüncelerini etkileyen inanç ve tutumlar olarak değerlendirilebilir.

Değer kavramının tanımındaki farklı düşünüş biçimleri gibi değerlerin nasıl kategorize edileceği konusunda da değerlerin toplumsal ve kültürel nedenlerle farklı algılanması sebebiyle çeşitli değer sınıflamaları yapılmıştır. M. Rokeach'ın 1973 yılında yaptığı sınıflandırma oldukça kapsamlı olup, kendisinden sonra gelen birçok araştırmacı tarafından kabul görmüştür. Bu sınıflandırmaya göre, değerler “gaye/amaç değerler (terminal values)” ve bu değerlerin elde edilmesinde gerekli görülen vasıfları temsil eden “vasıta/araç değerler (instrumental values)” olarak iki kategoriye ayırmıştır. Schwartz ise Rokeach'ın değer sınıflaması üzerinde çalışarak değerleri, 10 temel değer tipi olarak gruplamıştır. Tüm gruplarda bulunan değer sayısı 56'dır.⁶ Schwartz'ın değer grupları ve listesi aşağıda verilmiştir.

Tablo 1: Schwartz'ın Değer Sınıflaması

Değer Grupları	Değerler
Güç (power): Toplumsal konum, insanlar ve kaynaklar üzerinde denetim gücü	Sosyal güç sahibi olmak, otorite sahibi olmak, zengin olmak, toplumdaki görüntüyü koruyabilmek, insanlar tarafından benimsenmek
Başarı (achievement): Toplumsal standartları temel alan kişisel başarı yönelimi	Başarılı olmak, yetkin (muktedir) olmak, hırslı olmak, sözü geçen biri olmak, zeki olmak.
Hazcılık (hedonism): Bireysel zevke yönelim	Zevk, hayattan tat almak
Uyarılma (stimulation): Heyecan ve yenilik arayışı	Cesur olmak, değişken bir hayat yaşamak, heyecanlı bir yaşantı sahibi olmak
Özyönelim (self-direction): Düşünce ve eylemde bağımsızlık	Yaratıcı olmak, merak duyabilmek, özgür olmak, kendi amaçlarını seçebilmek, bağımsız olmak, kendine saygısı olmak,
Evrenselcilik (universalism): Anlayışlılık, hoşgörü ve tüm insanların ve doğanın iyiliğini gözetmek	Açık fikirli olmak, erdemli olmak, toplumsal adalet, eşitlik, dünyaya barış istemek, güzelliklerle dolu bir dünya, doğayla bütünlük içinde olma, çevreyi koruma, iç uyum
İyilikseverlik (benevolence):	Yardımsız olmak, dürüst olmak, başıbaşa

⁵ H. Arslan, *Felsefeye Giriş*, Vadi Yayınları, Ankara, 1994, s. 272.

⁶ M. Ersin Kuşdil, Çiğdem Kağıtçıbaşı, “Türk Öğretmenlerinin Değer Yönelimleri ve Schwartz Değer Kuramı”, *Türk Psikolojisi Dergisi*, Sayı: 45, 2000, s. 61.

Kişinin yakın olduğu kişilerin iyiliğini gözetme ve geliştirme	olmak, sadık olmak, sorumluluk sahibi olmak, gerçek arkadaşlık, olgun sevgi, manevi bir hayat, anlamlı bir hayat
Geleneksellik (tradition): Kültür ya da dinsel töre ve fikirlere saygı ve bağlılık	Alçakgönüllü olmak, dindar olmak, hayatın verdiklerini kabullenmek, geleneklere saygılı olmak, ılımlı bir hayat, mahremiyet
Uyma (confirm) : Başkalarına zarar verebilecek ve toplumsal beklentilere aykırı olabilecek eylemlerin sınırlandırılması	Kibarlık, itaatkâr olmak, anne-babaya ve yaşlılara değer vermek, kendini denetleyebilmek
Güvenlik (security): Toplumun ve kişinin huzuru ve sürekliliği	Ulusal güvenlik, toplumsal düzenin sürmesini istemek, temiz olmak, aile güvenliği, iyiliğe karşılık vermek, bağlılık duygusu, sağlıklı olmak

Akbaş⁷ ise Türk Milli Eğitim sisteminin duyuşsal amaçlarının ilköğretim ikinci kademe öğrencilerinde hangi düzeyde gerçekleştiğini tespit ettiği çalışmasında Milli Eğitimin Temel Amaçları içerisinde yer alan değerlerin olduğu bir liste oluşturmuş ve bu değerleri aşağıdaki şekilde kategorize etmiştir.

Tablo 2: Akbaş'ın Değer Sınıflaması

Değer Grupları	Değer Örnekleri
Geleneksel	Ulusal güvenlik, yardımsever olmak, aile güvenliği, tutumlu olmak, güvenilir olmak, hayatın verdiklerini kabul etmek
Demokratik	Saygılı olmak, kibar olmak, hoşgörülü olmak, işbirliği yapmak
Çalışma-İş	Çalışkan olmak, azimli olmak, girişimci olmak, sorumluluk sahibi olmak
Bilimsel	Araştırmacı olmak, yaratıcı olmak, meraklı olmak, bilimsel olmak, eleştirel olmak
Temel	Estetik, sağlıklı olmak, çevreyi korumak, temiz olmak

Yukarıdaki sınıflandırmalardan da anlaşıldığı gibi, üzerinde tam olarak uzlaşmış bir değer sınıflandırması bulunmamaktadır. Benzer olarak değer yönelimleri de kişiden kişiye, toplumdan topluma farklılıklar göstermektedir.⁸ Ancak, bireylerin değer yönelim-

⁷ Oktay Akbaş, *Türk Milli Eğitim Sisteminin Duyuşsal Amaçlarının (Değerlerinin) İlköğretim 8.Sınıf Öğrencilerinde Gerçekleşme Derecesinin Değerlendirilmesi*, Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, 2004, ss. 91-102.

⁸ B. Dönmez, M. Cömert, "İlköğretim Okulu Öğretmenlerinin Değer Sistemleri", *Değerler Eğitimi Dergisi*, 5 (14), 2007. Ercan Yılmaz, "Öğretmenlerin Değer Tercihlerinin Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi", *Değerler Eğitimi Dergisi*, 7 (17), 2009. Aysel Memiş, Esmâ Güney Gedik, "Sınıf Öğretmenlerinin Değer Yönelimleri", *Değerler Eğitimi Dergisi*, 8 (20), 2010. An International Gallup Poll., *Global Study of Family Values*, New Jersey: International Gallup Poll. Report, 1997.

leri, uzun dönemleri kapsayan, toplum yaşamını düzenleyen, karşılıklı ilişkileri etkileyen düşünceleri de göstermektedir. Değer yargılarındaki değişiklikler göstermektedir ki görev ve düzen değerleri etrafında gelişen yönelimler önemini yitirirken, kişisel gelişimi vurgulayan, birey merkezli değerler popülerlik kazanmaktadır.⁹

Bütün bu farklılıklara karşın, değerler genel özellikleri bakımından şu ortak özellikleri taşımaktadır:

- Değerler, inançlardır. Ancak, tümüyle nesnel, duygulardan arındırılmış fikir niteliği taşımazlar; etkinlik kazandıklarında duygularla iç içe geçerler.
- Değerler, bireyin amaçlarıyla ve bu amaçlara ulaşmada etkili olan davranış biçimleriyle ilişkilidirler.
- Değerler, özgül eylem ve durumların üzerindedirler. Örneğin, itaatkârlık değeri, işte ya da okulda, aileyle, arkadaşlarla ya da tanımadığımız kişilerle olan ilişkilerimizin tümünde geçerlidir.
- Değerler, davranışların, inançların ve olayların seçilmesini ya da değişimini yönlendiren standartlar olarak işlev görürler.
- Değerler, taşıdıkları öneme göre kendi aralarında sıralanırlar. Sıralanmış bir değerler kümesi, değer önceliklerini belirleyen bir sistem oluşturur.
- Değerler kısaca, insan hayatını etkileyen ve önem verilen düşüncelerdir.¹⁰

Değerler eğitimi ise; vatandaşlık eğitimi, karakter eğitimi, ahlak eğitimi, hukuk eğitimi, din eğitimi gibi alanların hepsini kapsayan şemsiye bir uygulama olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu çerçevede din ve ahlak eğitimi içerisinde değer eğitimi de özel bir alanı oluşturmaktadır ve din, ahlak ve değer eğitimi ilişkisi incelenmesi gereken bir problem alanı olarak gözükmektedir.

⁹ Hans-George Ziebert, “Çokkültürlü Bir Toplumda Değerler Eğitimi Modelleri”, *Değerler ve Eğitimi*, R. Kaymakcan, H. Hökelekli, Ş. Arslan, M. Zengin (Ed.), Dem Yay., İstanbul, 2007, s. 453-454.

¹⁰ M. Ersin Kuşdil, Çiğdem Kağıtçıbaşı, a.g.m., 2000. Işıl Kurtulan, *Özel Eğitim Öğretmenlerinin Mesleki Etik Değerler Açısından Kendilerini Değerlendirmeleri*, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, 2007. Ahmet Doğanay, “Değerler Eğitimi”, C. Öztürk. (Ed.), *Hayat Bilgisi ve Sosyal Bilgiler Öğretimi*, PegemA Yayıncılık, Ankara, 2006.

Eğitimde istenilen değer ve davranışların kazandırılması, genel amaçlar doğrultusunda belirlenmiş öğretim programları yoluyla gerçekleşmektedir. Makale konumuz olan İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi (İDKAB) öğretim programı ile öğrencilerin din ve ahlak hakkında sağlıklı bilgi sahibi olmaları, temel becerilerini geliştirmeleri ve böylece Milli Eğitimin genel amaçlarının gerçekleştirilmesine katkıda bulunulması hedeflenmiştir. Dersin içeriği belirlenirken, “dinin temel bilgi kaynakları dikkate alınarak İslam’ın kök değerleri çerçevesinde “mezhepler üstü (herhangi bir mezhebi esas almayan, mezhebi, tartışmalara girmeyen) ve dinler açılımlı” anlayış olarak ifade edilen bir yaklaşım benimsenmiştir. Öğretim programı, din kültürü ve ahlak bilgisi öğretimi konusunda öğrencilerin körü körüne uygulayıcı olmamalarını öngörmekte ve onların bilginin hangi amaçla, kim için, nasıl bir dünyada kullanılabileceğini sorgulayacak biçimde yetiştirilme anlayışını taşımaktadır.¹¹

Değerler eğitimi bağlamında İDKAB dersi öğretim programının taşıdığı özellikler ve geliştirilmesinde temel alınan ilkeler şöyle belirtilmektedir: Milli kimlikle birlikte evrensel değerlerin benimsenmesine önem verilmiştir. Öğrencilerin kendi dini ve ahlaki örf ve adetleri çerçevesinde ruhsal, ahlaki, sosyal ve kültürel yönlerden gelişmeleri hedeflenmiştir. Öğrencilerin; haklarını bilen ve kullanan, sorumluluklarını yerine getiren bireyler olarak yetişmeleri önemsenmiş, toplumsal sorunlara karşı duyarlı olmalarının sağlanması amaçlanmıştır.¹²

110| db

Amaç

Çalışmada, değer eğitimi açısından ilköğretim din kültürü ve ahlak bilgisi dersi kazanımlarının analizi amaçlanmıştır. Bu çerçevede dersin kazanımlarında yer alan değer ve değer ifadelerinin Schwartz ve Akbaş’ın değer sınıflamaları ile uyumu karşılaştırılmıştır.

Yöntem

Bu çalışma bir içerik analizi çalışmasıdır. Bu çerçevede, ilk olarak İDKAB öğretim programındaki değerle ilişkili ve değer ifade eden kazanımlar tespit edilmiş, benzerliğine göre sınıflandırılarak

¹¹ MEB, *İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi (4-8.sınıflar) Öğretim Programı ve Kılavuzu*, Ankara, 2010, s. 9-11.

¹² MEB, *İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi (4-8.sınıflar) Öğretim Programı ve Kılavuzu*, s. 11-12.

tasnif edilmiş ve cümle sayısına göre sayısallaştırılarak ifade edilmiştir. İkinci olarak elde edilen veriler, değer sınıflamaları (Schwartz ve Akbaş) ile karşılaştırılarak, ilköğretim din kültürü ve ahlak bilgisi dersi kazanımlarının değer/değer eğitimi açısından durumu ortaya koyulmaya çalışılmıştır.

Bulgular

İlköğretim din kültürü ve ahlak bilgisi dersi kazanımlarında değerlerin durumunu inceleyen bu çalışmada önemli bulgulara ulaşılmıştır. İDKAB öğretim programında yer alan 232 kazanım ifadesi¹³ içerisinde 64 kazanım cümlesinin değerler ile ilişkili olduğu görülmüştür. Oransal olarak, değerle ilişkili kazanım cümleleri bütün kazanımlar içerisinde % 36 gibi yüksek olarak nitelenebilecek bir orana tekabül etmektedir. Bu oran İDKAB öğretiminde değerlere ve değer eğitime önemli oranda yer verildiğini göstermektedir. İDKAB öğretim programı kazanımlarındaki değerler ile ilişkili kazanım cümlelerinin, ortak değer teması etrafında gruplandırılması ile aşağıdaki tabloda gösterilen bulgulara ulaşılmıştır.

db | 111

Tablo 3: İDKAB Kazanımlarında Değerle İlgili Bulgular

S.	Değer	İDKAB Kazanımlarında Değer İfadeleri
1	Vatan – Millet Bilinci (8 kazanım)	Vatan ve millet kavramlarını tanımlayarak bu vatanda yaşayan herkesin bir millet olduğunun bilincinde olur. Vatan ve millet sevgisinin önemini açıklar. Vatan ve milletine karşı kendisine düşen görevi yerine getirir. Bayrağa ve ulusal marşa saygı göstermenin nedenlerini açıklayarak Bayrağımıza ve İstiklâl Marşı'mıza saygı gösterir. Gazilerimize saygı duyarak gereken değeri vermenin ve şehitlerimizi rahmet ve minnet duygusu ile anmanın bilincinde olur. Dini ve millî bayramların ne zaman ve nasıl kutlandığını açıklar. Sevinç ve üzüntülerin paylaşılmasında millî ve dinî bayramlarımızın önemini yorumlar. Toplumumuzda önem verilen bazı gün ve geceleri açıklar.
2	Ahlaklı Olma (7 kazanım)	Bireyin güzel ahlaklı olmasında dinin rolünü açıklar. Ahlaklı olmanın birey ve toplum hayatındaki önemini yorumlar. Ahlaki tutum ve davranışları yerine getirmeye istekli olur. Ahlaki olmayan tutum ve davranışlara yönelik çözüm önerilerinde bulunur. Hz. Yusuf'un yaşadığı zorluklara rağmen ahlaklı davranmayı seçmesinin nedenlerini gerekçeleri ile açıklar. Dinin ahlaklı olmayı gerektirdiğini fark eder. Güzel söz söyleme ve güzel davranış sergilemeye istekli olur.

¹³ MEB, *İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi (4–8.sınıflar) Öğretim Programı ve Kılavuzu*, s. 36-65.

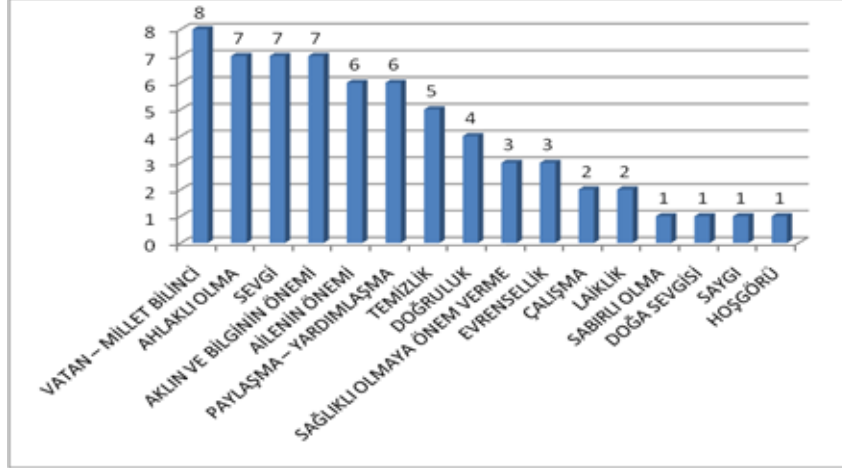
3	Sevgi (7 kazanım)	Sevmenin ve sevilmenin bir ihtiyaç olduğunu fark eder. Sevginin, yaratılmışların hayatlarını sürdürmedeki önemini açıklar. Sevginin Allah tarafından insanlara verilen bir nimet olduğunu örneklerle açıklar. Sevgi ifadesi olan davranışlara örnekler verir. Sevginin, dostluk ve kardeşlik bakımından önemini irdeler. Dostça ve kardeşçe yaşamaya özen gösterir. Toplumdaki engellilere sevgi ile bakar ve onların sorunlarına çözüm önerileri geliştirir.
4	Aklın ve Bilginin Önemi (7 kazanım)	Dini anlamada ve sorumlulukta aklın önemini yorumlar. Kur'an'ın aklı kullanmaya verdiği önemi örneklerle açıklar. Kur'an'ın doğru bilgiyi teşvik ettiğine ayetlerden örnekler verir. Taassubun zararlarını ve doğru bilginin kişiyi taassuba düşmekten korumadaki önemini açıklar. İnsanın akıl ve irade sahibi olması ile özgür ve sorumlu bir varlık olması arasındaki ilişkiyi açıklar. Din hakkında bilgi sahibi olmanın önemli olduğunu fark eder. İnsanın akıllı ve inanan bir varlık olduğunun farkında olur.
5	Ailenin Önemi (6 kazanım)	Ailenin birey ve toplum için önemini açıklar. Anne ve babaların, çocuklarının iyiliğini istediğinin farkında olur. Kardeşleriyle iyi geçinmeye istekli olur. Ailedeki sevgi, saygı ve yardımlaşmanın aile mutluluğundaki önemini açıklar. Aile içinde kendi sorumluluklarını yerine getirmeye istekli olur. Aile bireylerinin birbirlerini anlamalarının önemini açıklar.
6	Paylaşma – Yardımlaşma (6 kazanım)	Paylaşma ve yardımlaşmanın birey ve toplum için önemini yorumlar. İslam'ın paylaşma ve yardımlaşmaya verdiği önemi yorumlar. Zekât ve sadakanın birey ve topluma katkılarını yorumlar. Başkalarına yardım ettiğinde yaşadığı duyguları arkadaşları ile paylaşır. Paylaşmanın insan için bir ihtiyaç ve erdem olduğunun farkında olur. İnsanları iyilikle anmaya, zor durumda olanlara yardıma, hastaları ziyaret etmeye istekli olur.
7	Temizlik (5 kazanım)	İslam dininin temizliğe verdiği önemin farkında olur. Beden ve giysi temizliğine özen gösterir. Çevreyi temiz tutmaya ve korumaya önem verir. Manevi temizliğin ne olduğunu kavrar. Allah'ın sevgisini kazanmada temizliğin önemini yorumlar.
8	Doğruluk (4 kazanım)	Kötü davranışlardan sakınmaya istekli olur. Sakınılması gereken davranışlar konusunda öz değerlendirilmede bulunur. İnsanın dünya hayatında yaptıklarının karşılığı olduğunu günlük hayattan örneklerle açıklayarak iyi davranışlarda bulunmaya, kötü davranışlardan sakınmaya istekli olur. Hz. Muhammed'in tutumlarından hareketle kendi davranışlarını değerlendirir.
9	Sağlıklı Olmaya	Kumar, alkollü içki ve uyuşturucunun bireysel ve toplumsal

	Önem Verme (3 kazanım)	zararlarını örneklerle açıklar. Sigaranın birey ve toplum sağlığı açısından zararlarına örnekler verir. Kötü alışkanlık ve davranışlardan kaçınmaya yönelik çözüm önerilerinde bulunur.
10	Evrensellik (3 kazanım)	Evrenselliğin ve evrensel değerlerin anlamını yorumlar. Dinin evrensel bir olgu olduğunun farkına varır. Dinlerin ve İslam'ın evrensel öğütlerine örnekler vererek bunların insanlık için önemini fark eder.
11	Çalışma (2 kazanım)	Çalışmanın Allah tarafından karşılıksız bırakılmayacağı bilinci ile iyi işler yapmaya istekli olur. İnsanın çalışmasının karşılığını alacağı bilinciyle hareket eder.
12	Laiklik (2 kazanım)	Laiklik kavramını açıklar. Bireyin özgür biçimde herhangi bir dini, inancı seçmede ve o inançla ilgili düşüncelerini ifade etmede laikliğin güvence olduğunu açıklar.
13	Sabırlı Olma (1 kazanım)	Hz. Eyyüp kıssasından hareketle sabrın güçlükler ve olumsuzlukları aşmadaki rolünü açıklar.
14	Doğa Sevgisi (1 kazanım)	Hz. Muhammed'in doğa ve hayvan sevgisiyle ilgili davranışlarına örnekler vererek doğayı ve hayvanları koruma konusunda duyarlı olur.
15	Saygı (1 kazanım)	Başkalarına zarar vermenin kul hakkını ihlal anlamına geleceği bilinciyle kul hakkı konusunda duyarlı olur.
16	Hoşgörü (1 kazanım)	Farklı din ve inançlara hoşgörülü olur.

Tablo incelendiğinde, İDKAB kazanımlarında 16 değere (vatan-millet bilinci, ahlaklı olma, sevgi, aklın ve bilginin önemi, ailenin önemi, paylaşma-yardımlaşma, temizlik, doğruluk, sağlıklı olmaya önem verme, evrensellik, çalışma, laiklik, sabırlı olma, doğa sevgisi, saygı, hoşgörü) yer verildiği görülmektedir. Kazanım cümlelerinde ise, öğrenenlerin değer ile ilgili farklı davranış durumları ifade edilmektedir. Bu çerçevede 64 kazanım cümlesinin 17'si "açıklar", 8'i "istekli olur" ve "önemini yorumlar", 6'sı "farkında olur", 4'ü "örnek verir", 3'ü "fark eder", "çözüm önerisi geliştirir", 2'si "özen gösterir", "değerlendirir", "duyarlı olur", "bilincinde olur", "yerine getirir", 1'i "saygı gösterir", "kavrır" ve "paylaşır" yüklemi ile bitmektedir. Buna göre kazanım cümlelerinde yoğun olarak değeri bilme, açıklama, yorumlama ve değer konusunda istekli ve farkında olma davranışları ön plana çıkmaktadır. Değeri benimseme, kazanma, davranış gösterme noktasında İDKAB öğretim programında daha az kazanım cümlesi yer almaktadır.

İDKAB kazanımlarında hangi değerlere daha fazla yer verildiği konusunda ise farklı bulgulara ulaşılmıştır. Aşağıdaki grafikte bu konudaki bulgular gösterilmiştir.

Grafik 1: İDKAB Kazanımlarında Değerle İlgili Bulgular

114| db

İDKAB kazanımlarında vatan–millet bilinci değerine 8 kazanım cümlesinde; ahlaklı olma, sevgi, aklın ve bilginin önemi değerlerine 7 kazanım cümlesinde; ailenin önemi ve paylaşma–yardımlaşma değerlerine 6 kazanım cümlesinde; temizlik değerine 5 kazanım cümlesinde; doğruluk değerine 4 kazanım cümlesinde; sağlıklı olmaya önem verme ve evrensellik değerlerine 3 kazanım cümlesinde; çalışma ve laiklik değerlerine 2 kazanım cümlesinde; sabırlı olma, doğa sevgisi, saygı ve hoşgörü değerlerine 1 kazanım cümlesinde yer verildiği tespit edilmiştir. Bu çerçevede kazanımlarda vatan–millet bilinci, ahlaklı olma, sevgi, aklın ve bilginin önemi değerlerine daha fazla; sabırlı olma, doğa sevgisi, saygı, hoşgörü değerlerine daha az; ailenin önemi, paylaşma–yardımlaşma, temizlik, doğruluk değerlerine ise orta seviyede yer verilmiştir.

İDKAB kazanımlarında tercih edilen değerler, Schwartz'ın değer sınıflandırmasına (Tablo 1) göre değerlendirildiğinde farklı bir durum ortaya çıkmıştır. Kazanımlarda yer alan vatan – millet bilinci ve laiklik dışındaki 14 değere Schwartz'ın sınıflandırmasında yer verilmekte, ancak bu değerler 4 değer grubu (geleneksellik, başarı, evrenselcilik, uyuma) içerisinde yer almaktadır. Schwartz'ın değer sınıflandırmasındaki güç, başarı, hazcılık, uyarılım, özyönelim, güvenlik değer gruplarındaki değerler İDKAB kazanımlarında yer almamaktadır. Bu bağlamda Schwartz'ın değer sınıflandırmasında yer alan birçok değer İDKAB kazanımlarda bulunmamaktadır. Bu durum, Schwartz'ın değer sınıflandırmasının Türk toplum yapısıyla

tam olarak örtüşmediği ve toplumlar arasındaki kültürel farklılıkların değer yöneliminde etkili olduğu şeklinde yorumlanabilir.

Kazanımlarda yoğun olarak yer verilen değerler (ahlaklı olma, sevgi, aklın ve bilginin önemi, ailenin önemi, paylaşma-yardımlaşma) Schwartz'ın sınıflandırmasına göre iyilikseverlik, geleneksellik, evrenselcilik ve uyma değer grupları içerisinde bulunmaktadır. Buna göre, Schwartz'ın değer sınıflandırması çerçevesinde İDKAB öğretiminde; öğrenenlerin içinde yaşadıkları topluma, davranış ve değer anlamında uyumunu sağlayan (geleneksel ve uyma) ve evrensellik, barış ve bir arada yaşama kültürü oluşturan değerlerin (evrenselcilik ve iyilikseverlik) ön plana çıkarıldığı söylenebilir.

İDKAB kazanımlarında tercih edilen değerler, Akbaş'ın değer sınıflandırmasına (Tablo 2) göre incelendiğinde ise daha farklı bir durum ortaya çıkmıştır. Kazanımlarda tercih edilen 16 değer içerisinde 9 değere (bilimsel olmak, aile güvenliği, yardımsever olmak temiz olmak, güvenilir olmak, sağlıklı olmak, çalışkan olmak, çevreyi korumak, saygılı olmak ve hoşgörülü olmak), Akbaş'ın sınıflandırmasında yer verilmekte, ancak bu değerler, Akbaş'ın sınıflandırmasındaki değer gruplarının (geleneksellik, demokratik, bilimsel, temel, çalışma-iş) tamamında yer almaktadır. Bu durum, Schwartz'dan farklı olarak Akbaş'ın sınıflandırmasının Türk toplum yapısıyla daha çok örtüştüğünü göstermektedir.

Kazanımlarda yoğun olarak yer verilen değerler (ahlaklı olma, sevgi, aklın ve bilginin önemi, ailenin önemi, paylaşma-yardımlaşma) Akbaş'ın sınıflandırmasına göre geleneksellik, demokratik ve bilimsel değer grupları içerisinde bulunmaktadır. Buna göre Akbaş'ın değer sınıflandırması çerçevesinde İDKAB öğretiminde; geleneksel değerlere öncelik verildiği, bir arada yaşama kültürünün (demokratik) önemsendiği, bilimselliğe, bilginin ve aklı öneminin vurgulandığı değerlerin daha ön plana çıkarıldığı söylenebilir.

Tartışma ve Sonuç

Değer açısından ilköğretim din kültürü ve ahlak bilgisi dersi kazanımlarının incelenmesi amacıyla yapılan bu çalışmada önemli sonuçlara ulaşılmıştır.

İDKAB öğretim programında yer alan 232 kazanım ifadesi içerisinde 64 kazanım cümlesinin değerler ile ilişkili olduğu, oransal

olarak değerle ilişkili kazanım cümlelerinin bütün kazanımlar içerisinde % 36 gibi yüksek bir orana tekabül ettiği görülmüştür. Belirlenen 64 kazanım cümlesi değer teması çerçevesinde gruplandırıldığında, İDKAB kazanımlarında; vatan-millet bilinci, ahlaklı olma, sevgi, aklın ve bilginin önemi, ailenin önemi, paylaşma-yardımlaşma, temizlik, doğruluk, sağlıklı olmaya önem verme, evrensellik, çalışma, laiklik, sabırlı olma, doğa sevgisi, saygı, hoşgörü değerlerine yer verildiği tespit edilmiştir. Kazanım cümleleri yoğun olarak değer ile ilgili o değeri bilme, açıklama, yorumlama ve değer konusunda istekli ve farkında olma davranışları ile ifade edilmektedir. Değeri benimseme, kazanma, değer konusunda davranış gösterme konularında İDKAB öğretim programında daha az kazanım cümlesi yer almaktadır.

İDKAB kazanımlarında yer verilen 16 değer içerisinde vatan-millet bilinci, ahlaklı olma, sevgi, aklın ve bilginin önemi değerlerine daha fazla yer verilmektedir (Grafik 1). Kazanımlar içerisinde sabırlı olma, doğa sevgisi, saygı, hoşgörü değerleri az yer verilen değerlerdir. Ailenin önemi, paylaşma-yardımlaşma, temizlik, doğruluk değerlerine ise orta seviyede yer verilmiştir. Kazanımlarda bazı değerlerin ön plana çıkarılarak bazı değerlere ise daha az yer verilmesi, İDKAB öğretim programının vizyonu ile ilişkili gözükmektedir. Programın vizyonunda;¹⁴ “Millî ve ahlaki değerleri benimseyen, ...Atatürk ilke ve inkılaplarını benimsemiş, ...ahlak değerleri ile insani ve kültürel mirasını öğrenen, ...İslam dininin kültür, dil, sanat, örf ve âdetler ile ahlak üzerindeki etkisini dikkate alan,...bilimsel düşünen, araştıran, soran, sorgulayan, eleştiren...” Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlarının yetiştirilmesinin hedeflendiği ifade edilmekte ve kazanımlarda ön plana çıkan değerlere (vatan-millet bilinci, ahlaklı olma, sevgi, aklın ve bilginin önemi) vurgu yapılmaktadır.

İDKAB kazanımlarında yoğun olarak yer verilen değerler, Schwartz ve Akbaş'ın değer sınıflamalarında geleneksel, demokratik, evrensel ve bilimsel değer grupları içerisinde yer almaktadır. Buna göre, İDKAB kazanımlarında geleneksel, demokratik, evrensel ve bilimsel değerlerin ön plana çıkarıldığı ve bu değer gruplarına doğru bir yönelimin olduğu tespit edilmiştir. Konu ile ilgili olarak

¹⁴ MEB, *İlköğretim Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi Dersi (4-8.sınıflar) Öğretim Programı ve Kılavuzu*, s. 8.

Yiğittir ve Öcal¹⁵ ilköğretim 6. sınıf öğrencilerinin değer yönelimleri ile ilgili çalışmasında öğrencilerin 97 farklı değeri tercih ettikleri ancak bunlar içinden sırasıyla çevre temizliği, saygı, güzel söz ve davranış, dürüstlük, çalışkanlık, çevre duyarlılığı, yardımseverlik, iyi insan olma, hoşgörü, doğa sevgisi, temizlik, sevgi ve güvenilirlik değerlerini daha çok tercih ettikleri tespit edilmiştir. Sarı¹⁶ öğretmen adaylarının değer tercihlerini tespit ettiği çalışmasında ilk sırada siyasi değerlerin yer aldığını ortaya koymuştur. Yiğittir¹⁷, ilköğretim öğrenci velilerinin değer tercihleri ile ilgili çalışmasında onların okulda en çok aile birliğine önem verme, çalışkanlık, bayrağa ve İstiklal Marşına saygı, vatanseverlik, sorumluluk, dürüstlük, doğruluk, saygı, yardımseverlik ve cesaret değerlerine öncelik verdiklerini tespit etmiştir. Bu değerlerden saygı, dürüstlük, çalışkanlık ve yardımseverliğin öğrencilerce de tercih edildiği görülmüştür. Aydın'ın gençliğin değer algısını tespit etmeye yönelik çalışmasında¹⁸ ise gençlerin demokratik ve sosyal düzeni sağlayıcı değerlere öncelik verdikleri tespit edilmiştir. Bu bağlamda diğer araştırma sonuçları ile bulgularımız, geleneksel ve demokratik değerlere yönelik konusunda benzerlikler göstermektedir.

İDKAB kazanımlarında yer verilen değerlerin Schwartz ve Akbaş'ın değer sınıflandırmaları ile karşılaştırılmasından ise değer sınıflandırmalarının çok fazla işlevsel olmadığı gözlenmiştir. Çünkü İDKAB kazanımlarda yer verilen 16 değer 14'ü Schwartz'ın sınıflandırmasında, 9'u Akbaş'ın sınıflandırmasında yer almasına karşın; bu değerler, 10 değer grubuna sahip Schwartz'ın sınıflandırmasında sadece 4 değer grubu (geleneksellik, başarı, evrenselcilik, uyma) içerisinde, 5 değer grubuna sahip Akbaş'ın sınıflandırmasında ise tüm değer grupları içerisinde (geleneksellik, demokratik, bilimsel, temel, çalışma-iş) yer almaktadır. Dolayısıyla İDKAB kazanımlarında yer verilen değerler, Schwartz'ın sınıflandırmasında daha çok bulunmasına karşın daha az değer grubu içerisinde yer almakta, ters bir şekilde Akbaş'ın sınıflandırmasında daha az bulunmasına

¹⁵ Süleyman Yiğittir, Adem Öcal, "İlköğretim 6. Sınıf Öğrencilerinin Değer Yönelimleri", *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı: 24, 2010, s. 411.

¹⁶ Enver Sarı, "Öğretmen Adaylarının Değer Tercihleri: Giresun Eğitim Fakültesi Örneği", *Değerler Eğitimi Dergisi*, 3 (10), 2005, s. 84.

¹⁷ Süleyman Yiğittir, "İlköğretim Öğrenci Velilerinin Okullarda Kazandırılması Arzuladığı Değerler", *Değerler Eğitimi Dergisi*, 8 (19), 2010, s. 207.

¹⁸ Mustafa Aydın, "Gençliğin Değer Algısı: Konya Örneği", *Değerler Eğitimi Dergisi*, 1 (3), 2003.

karşın daha fazla değer grubu içerisinde ifade edilmektedir. Bu nedenle, İDKAB kazanımlardaki tercih edilen değerleri, bir değer sınıflandırmasına tabi tutmak oldukça güçtür. Değer alanındaki literatür çalışmaları da bu durumu desteklemektedir. Örneğin, UNICEF tarafından gerçekleştirilen Yaşayan Değerler Eğitimi Programı (LVEP) ile çocukların ihtiyaçlarının karşılamak ve onları daha mutlu bir hayata hazırlamak amaçlı farklı değer çalışmalarında yararlanılarak ortak değerler (barış, saygı, sevgi, hoşgörü, dürüstlük, alçakgönüllülük, işbirliği, mutluluk, sorumluluk, sadelik, özgürlük, dayanışma) belirlenmiştir.¹⁹ Ryan ve Bohlin, eğitimde sorumluluk, saygı, dürüstlük, ilgili olma, dikkatli olma, tolerans ve ahlaki cesaret gibi erdemlere ihtiyaç olduğunu iddia etmektedirler.²⁰ Brynildssen²¹ temel değerleri şöyle sıralamıştır: “dürüstlük, işbirliği, diğer insanlara yardımcı olma/hizmet etme, özgürlük, sorumluluk ve medeniliktir.” Bu değerler onun çalışmalarında insanların üzerinde en çok anlaştıkları değerler olmuştur. Lickona ise 1991 yılında oluşturduğu değerler listesinde şu değerlere yer vermiştir: sorumluluk, saygı, tolerans, tutumluluk, kendini disipline etme, yardımseverlik, merhamet, işbirliği, cesaret, dürüstlük, adaletlilik ve demokratik olma.

Ülkemizde yapılan değer yönelimi araştırmaları ve dünyadaki değer belirleme çalışmalarının, eğitim alanında ve sosyal yaşamda kabul görecektir ortak değerler belirleme noktasında farklı bakış açılarına sahip olduğu görülmektedir. Çalışmamız açısından, İDKAB öğretim programında da farklı değer sınıflamaları dikkate alınmakla birlikte, öğretim programının vizyonu, ilkeleri ve amaçları ile ilgili belirli değerlerin kazandırılması hedeflenmektedir. Öğretim programlarında yer verilen değerler dışında bireylere kazandırılmak istenen değerler için, LVEP ve İnsanca Değerler Eğitimi²² gibi değer eğitimi programlarıyla özellikle milli, demokratik ve toplumsal birlikteliği vurgulayan değerler kazandırılabilir. Bu noktada okul-aile ve toplum üçgeninin de değerler eğitimine tabi tutulması göz önünde bulundurulmalıdır. Son olarak geliştirilecek öğretim prog-

¹⁹ Diane Tillman, *Living Values Activities for Young Adults*, Health Communications Inc., USA, 2000.

²⁰ J. Mark Halstead, Monica J. Taylor, “Learning and Teaching About Values: A Review of Recent Research”, *Cambridge Journal of Education*. 30 (2), 2000, s. 1.

²¹ Showna Brynildssen, *Character Education through Children's Literature*, ERIC Clearinghouse on Reading English and Communication, 2002, s.1.

²² Bülent Dilmaç, *İnsanca Değerler Eğitimi*, Nobel Yayınları, Ankara, 2002.

ramlarında değer eğitimi konusu, toplumsal yapıya uygun, günün şartlarına göre ve toplumun, devletin ve bireylerin ihtiyaçları çerçevesinde geniş boyutlu olarak düşünülmelidir.

Kaynakça

- Akbaş, Oktay, *Türk Millî Eğitim Sisteminin Duyuşsal Amaçlarının (Değerlerinin) İlköğretim 8.Sınıf Öğrencilerinde Gerçekleşme Derecesinin Değerlendirilmesi*, Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, 2004.
- An International Gallup Poll., *Global Study of Family Values*, New Jersey: International Gallup Poll. Report, 1997.
- Arslan, H., *Felsefeye Giriş*, Vadi Yayınları, Ankara, 1994.
- Aydın, Mustafa, "Gençliğin Değer Algısı: Konya Örneği", *Değerler Eğitimi Dergisi*, 1 (3), 2003.
- Benjamin, Claude, "Temel Bir Eğitim Problemi: Değerler", (çev.: Vehbi Çelik), *Millî Eğitim Dergisi*, Sayı: 92, 1989.
- Brynlidssen, Shawna, *Character Education through Children's Literature*, ERIC Clearinghouse on Reading English and Communication, 2002.
- Dilmaç, Bülent, *İnsanca Değerler Eğitimi*, Nobel Yay., Ankara, 2002.
- Doğanay, Ahmet. "Değerler Eğitimi", Öztürk. C. (Ed.), *Hayat Bilgisi ve Sosyal Bilgiler Öğretimi*, PegemA Yayıncılık, Ankara, 2006.
- Dönmez, B., Cömert, M., "İlköğretim Okulu Öğretmenlerinin Değer Sistemleri", *Değerler Eğitimi Dergisi*, 5 (14), 2007.
- Erdem, A. R., "Eğitim Fakültesi Kültürünün Önemli Bir Ögesi: Değerler (Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Örneği)", *Eğitim Araştırmaları*, 7 (26), 2007.
- Halstead, J. Mark, Taylor, Monica J., "Learning and Teaching About Values: A Review of Recent Research", *Cambridge Journal of Education*. 30 (2), 2000.
- Kurtulan, Işıl, *Özel Eğitim Öğretmenlerinin Mesleki Etik Değerler Açısından Kendilerini Değerlendirmeleri*, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, 2007.
- Kuşdil, M. Ersin, Kağıtçıbaşı, Çiğdem, "Türk Öğretmenlerinin Değer Yönelimleri ve Schwartz Değer Kuramı", *Türk Psikolojisi Dergisi*, Sayı: 45, 2000.
- MEB, *İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi (4-8.sınıflar) Öğretim Programı ve Kılavuzu*, Ankara, 2010.
- Memiş, Aysel, Gedik, Esmâ Güney, "Sınıf Öğretmenlerinin Değer Yönelimleri", *Değerler Eğitimi Dergisi*, 8 (20), 2010.
- Sarı, Enver, "Öğretmen Adaylarının Değer Tercihleri: Giresun Eğitim Fakültesi Örneği", *Değerler Eğitimi Dergisi*, 3 (10), 2005.
- Sezgin, F., "İlköğretim Okulu Öğretmenlerinin Birey-Örgüt Değer Uyumuna İlişkin Algıları", *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi*, 12 (48), 2006.
- Tillman, Diane, *Living Values Activities for Young Adults*, Health Communications Inc., USA, 2000.
- Türk Dil Kurumu, *Türkçe Sözlük*, 4. Akşam Sanat Okulu Matbaası, Ankara, 2005.
- Yiğittir, Süleyman, Öcal, Adem, "İlköğretim 6. Sınıf Öğrencilerinin Değer Yönelimleri", *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı: 24, 2010.
- Yiğittir, Süleyman, "İlköğretim Öğrenci Velilerinin Okullarda Kazandırılmasını Arzuladığı Değerler", *Değerler Eğitimi Dergisi*, 8 (19), 2010.
- Yılmaz, Ercan, "Öğretmenlerin Değer Tercihlerinin Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi", *Değerler Eğitimi Dergisi*, 7 (17), 2009.
- Ziebert, Hans-George, "Çokkültürlü Bir Toplumda Değerler Eğitimi Modelleri", *Değerler ve Eğitimi*, Kaymakcan, R., Hökelekli, H., Arslan, Ş., Zengin, M. (Ed.), Dem Yay., İstanbul, 2007.

